

УДК 37.015.31:17.023.32

Алла Барбінова,
аспірант, асистент кафедри педагогічної майстерності
та менеджменту імені І. А. Зязюна
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка

ФОРМИ І МЕТОДИ ВИХОВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Метою статті є обґрунтування форм і методів виховання сімейних цінностей у технології педагогічного проектування. Застосування таких методів як аналіз наукової літератури, порівняння, спостереження, власний досвід використання педагогічного проектування дозволило визначити і впровадити в практику виховного процесу професійно-технічного навчального закладу інноваційні форми і методи виховання, які дозволять здійснювати ефективну виховну роботу і досягати чітко виокремлених цілей. Встановлено основні завдання виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах.

Ключові слова: форми, методи, методичні прийоми, виховний процес, педагогічний проект, взаємодія, виховання сімейних цінностей, завдання виховання.

Целью статьи является обоснование форм и методов воспитания семейных ценностей в технологии педагогического проектирования. Использование таких методов, как анализ научной литературы, сравнение, наблюдение, собственный опыт использования педагогического проектирования позволило нам определить и внедрить в практику воспитательного процесса профессионально-технического учебного заведения инновационных форм и методов обучения, которые позволят эффективно осуществлять воспитательную работу и достигать четко определенных целей. Установлены основные задачи воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях.

Ключевые слова: формы, методы, методические приемы, воспитательный процесс, педагогический проект, взаимодействие, воспитание семейных ценностей, задача воспитания.

The aim of the article is the substantiation of forms and methods of education family values in the technology of pedagogical projecting. The use of such methods as scientific literature analysis, comparison, observation, our own experience of using pedagogical projecting allowed us to determine and implement in practice the educational process of vocational education school of innovative forms and methods of education, which will allow for effective in

education and to achieve clearly identified goals. The main challenges of the educational process in vocational schools. Provided that the selection of forms and methods of education. General didactic due to several factors. The optimal conditions under which the forms and methods of education family values will achieve a positive result.

Keywords: *forms, methods, teaching methods, educational process, pedagogical project, interaction, nurturing family values, the task of education.*

Радикальні зміни соціальної реальності, що відбуваються у сучасному суспільстві, викликають необхідність по-новому дивитися на проблеми підростаючого покоління, переглядати призначення й суть виховання молоді як процесу її цілеспрямованої соціалізації. Спільною платформою цих трансформаційних процесів є гуманістичний підхід.

Проблема виховання відноситься до числа актуальних й одночасно досить суперечливих проблем. У широкому контексті суть поняття «виховання» прийнято розглядати як систему цілеспрямованого впливу з боку відповідних соціальних інституцій та організацій на свідомість і поведінку індивідів з метою соціалізації. В усі історичні часи суспільство було зацікавлене у формуванні такої особистості, яка б за своїми соціально-виробничими, господарськими, підприємницькими, морально-етичними й культурно-цивілізаційними орієнтаціями відповідала б його традиціям, уявленням і вимогам. У контексті останнього виникає необхідність визначення і модернізації форм і методів виховання, які дозволять здійснювати ефективну виховну роботу і досягати чітко виокремлених цілей.

Аналіз різноманітних аспектів освіти для сталого розвитку у світовій та вітчизняній педагогічній науці (І. Беха, О. Висоцької, І. Вишенської, В. Горшкова, К. Гуза, Н. Дагбаєвої, С. Дерябо, В. Еліас, А. Захлібного, В. Ільченко, М. Касимова, В. Кириленко, К. Кондратьєва, Н. Корякіної, К. Лосєва, Н. Мамедова, В. Панова, Н. Підліснюк, І. Рудика, С. Степаненко, Н. Тимошенко, В. Ясвіна та ін.) дозволяє зробити висновок, що переорієнтація існуючої освіти на засади освіти для сталого розвитку повинна відбуватися через оновлення форм і методів виховання і реалізацію їх через технологію педагогічного проектування.

Мета статті: визначення оптимальних форм і методів виховання сімейних цінностей у технології педагогічного проектування.

Пріоритетними напрямками виховної роботи в професійно-технічному навчальному закладі є: національно-патріотичне виховання; превентивне виховання; морально-духовне виховання; родинно-сімейне виховання; художньо-естетичне виховання; екологічне виховання; сприяння творчому розвитку особистості; виховання здорового способу життя. Саме тому нами створено, обґрунтовано і впроваджено педагогічний проект «Ти і я – щаслива молода сім'я», який дозволяє поєднувати усі напрями

виховання шляхом реалізації робочої програми. Метою даного проекту є виховання сімейних цінностей, формування у свідомості учнів професійно-технічних навчальних закладів розуміння ролі сім'ї у житті суспільства, пріоритету виховання дітей у сім'ї, сприяння підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до подружнього життя та відповідального батьківства.

Актуальність теми проекту «Ти і я – щаслива молода сім'я» зумовлена соціальними потребами суспільства, низькою культурою юнаків у сімейно-родинних відносинах, а також недостатнім використанням надбань української етнопедagogіки у теорії та практиці родинного виховання в Україні.

У професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) нині склалась досить струнка система виховної роботи з майбутніми кваліфікованими робітниками, яка охоплює заняття з теоретичного і виробничого навчання, виробничих практик. Тому виховну діяльність у ПТНЗ має бути виокремлено як пріоритетний напрям і охоплювати виконання таких завдань:

- створення умов для формування соціокультурного середовища, соціалізації особистості, що сприятиме самовираженню, саморозвитку й самореалізації особистості майбутнього професійно-мобільного кваліфікованого робітника;

- виховання високоморальної, духовної, фізично здорової і культурної особистості, здатної до професійної мобільності і якісної професійної діяльності, якій притаманне прагнення до постійного професійного зростання;

- розвиток пізнавальних і творчих здібностей учнів;

- розвиток в учнів самосвідомості, ініціативності, самостійності, толерантності, громадянської позиції і відповідальності;

- формування корпоративної культури і бажання підтримувати і розвивати позитивний імідж професійно-технічного навчального закладу [10].

Виховна робота, яка здійснюється у навчально-виховному процесі професійно-технічного навчального закладу, повинна забезпечувати актуалізацію теоретичних знань учнів, спрямовувати їх у практичну площину, звертати увагу молоді на гострі проблеми сьогодення стосовно підготовки до сімейного життя, формувати їх соціальну зрілість.

Розробка і реалізація проекту має практичний характер, де розкриваються різноманітні форми і методи роботи з учнями які ми рекомендуємо для використання у навчально-виховному процесі.

Добір форм і методів виховання сімейних цінностей передусім зумовлюється функціями, метою та завданнями проекту.

Ми пропонуємо такі форми: інтерактивні лекції, екскурсії, дискусії, тренінги, зустрічі із представниками різних сфер (психологи, юристи, правоохоронці, медики, тощо), відвідування музеїв і театрів, круглий стіл, тематичні творчі вечори, інтегровані заняття, ділові ігри, уроки-модельювання ситуацій, уроки-роздуми, театралізовані уроки тощо.

При виборі форм і методів навчання, ми врахували, що добір форм і

методів виховання зумовлюється також рядом інших загальнодидактичних чинників: дидактичні та виховні цілі заняття; зміст і характер навчального матеріалу; стан підготовки учнів, їхнє навантаження; володіння педагогом методикою проведення різних за формою занять; матеріально-технічне забезпечення виховного процесу.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність [8].

Інтерактивні лекції передбачають організацію кооперативної діяльності, коли індивідуальні завдання переростають у групові, кожний член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи. Для роботи за інтерактивними технологіями учителю необхідно змінити свої особисті підходи до навчання, а в учнів повністю змінюється відношення до навчання [5].

До фронтальних технологій інтерактивного навчання відносять такі, що передбачають одночасну спільну роботу всієї групи. Це і обговорення проблеми у загальному колі (її застосовують з іншими технологіями), і «Мікрофон» (надається можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію), і незакінчені речення (поєднується з вправою «Мікрофон»), і «Мозковий штурм» (відома інтерактивна технологія колективного обговорення, широко використовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми), і «Навчаючись», і «Ажурна пилка» і «Case-метод», і «Дерево рішень».

Слушною є думка Т. Осадченко, яка визначає форму ділової гри як найважливіший засіб, метод, форму, спосіб максимально можливого наближення до життєвої ситуації; це навчально-практична імітаційно-підготовча діяльність, що є етапом переходу від ігрової діяльності до практичної [7].

Дискусія використовується для раціоналізації процесу прийняття рішень у ситуації, коли дати просту і однозначну відповідь на поставлену проблему неможливо. Дана форма застосовується також для аналізу ситуацій і допомагає зрозуміти причини, що призвели до прийняття того чи іншого важливого рішення у минулому.

Дискусія починається з того, що ведучий оголошує тему дискусії, запрошує основних учасників, ознайомлює присутніх із умовами проведення дискусії. Учасники дискусії мають бути розсаджені таким чином, щоб «глядачі» сиділи навколо дискутуючих (тобто, столи «глядачів» повинні бути розставлені у формі літери «П»). Першими виступають основні учасники. Їх виступи продовжуються не більше 20 хвилин, після чого ведучий запрошує решту учасників прийняти участь у обговоренні. При необхідності ведучий нагадує учасникам про регламент і дотримання правил цивілізованої дискусії. По закінченні дискусії ведучий підводить підсумки, дає короткий аналіз висловлювань основних учасників. Різновидами дискусій є дебати і симпозиуми.

Відповідно до листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 25.07.2016 № 2.1/10-1828 «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році» [1] найбільш ефективною формою навчання і виховання, яка дозволяє застосувати отримані знання на практиці, є тренінг. Люди ефективніше вчаться, якщо вони є активними учасниками цього процесу. Учні за допомогою різноманітних технік, вправ та ігор, які представлені у курсі, слід залучати до процесу аналізу та відображення їхнього власного досвіду. Формування в групі атмосфери довіри є надзвичайно важливим для досягнення успіху загального процесу.

В організації тренінгу можна виділити такі завдання:

1. Забезпечити позитивний емоційний настрій, мотивацію навчальної діяльності.

2. Створити в уявленні учасників значущість розв'язання ситуації, в якій присутні протилежні погляди, альтернативні підходи до можливого рішення, оцінки висновків, які потребують інтелектуальних зусиль; визначити ролі, бажано емоційного характеру.

3. Розподілити позиції і характер взаємодії учасників дискусії.

Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та розв'язання проблеми, заради якої вона зібралася. Як правило, учасники в захваті від тренінгових методів, тому що така форма організації робить процес виховання цікавим, не обтяжливим.

Відомо, що одним із засобів формування особистості є мистецтво. Воно разом із іншими суспільними інститутами і формами включає особистість у систему інтересів і потреб суспільства. Як відомо, соціальна значимість мистецтва визначається рівнем впливу на систему потреб, цінностей, ціннісних орієнтацій, мотивацій особистості. Мистецтво володіє значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості і виконує такі функції: пізнавальну, виховну, розважальну, саморегуляційну, соціалізуючу, компенсаторну тощо.

Соціально-регулювальна роль мистецтва полягає у тому, щоб гармонізувати, удосконалювати життя соціуму, утверджувати високі смисли людського буття. Надзвичайно важливою є роль театру для налагодження повноцінного спілкування людей, насамперед дітей та молоді, особливо у наш час, коли спостерігається надмірне занурення юного покоління у світ віртуальних взаємин. Ідеологічні аспекти в художньому творі або витворі мистецтва, органічно відображаючись у живих, зримих художніх образах, непомітно впливають на свідомість людини, розум, почуття, волю. Відтворення людських почуттів у їх становленні та розвитку, найтонших відтінків радості й суму, в їх зіткненнях та перетвореннях забезпечує музика. Вона здатна на такі глибокі узагальнення емоційного життя людини, яких немає в жодному іншому виді мистецтва, й містить у собі багатющий розвивальний потенціал [2, с. 22]. Під час аналізу музичного твору важливо розвивати

навички учнів аналізувати музичну мову, порівнювати твір із різними художніми явищами, застосовувати дані про соціально-історичний мистецький фон тощо. Даний процес потребує високої духовної активності сприймаючого, проявів його світогляду, інтересу до музичної культури в цілому та залежить від рівня його художньо-естетичної освіченості, яка детермінує цілісність сприйняття та міру його адекватності [9]. Тому ми визначаємо відвідування драматичних театрів, музеїв, концертів, проведення театралізованих уроків, тематичних творчих вечорів ефективними формами виховання, завдяки яким здійснюється передача соціального досвіду від одного покоління до іншого, від одних країн і народів до інших, формуються естетичні смаки та розвивається світогляд учнів.

А. Макаренко називав метод виховання «інструментом дотику до особистості» [6, с. 3]. У своїй практиці він постійно шліфував методи виховання, шукав найкращі, найбільш відповідні для кожного конкретного випадку.

Оперуючи поняттям методу, слід виокремити поняття методичного прийому, під яким розуміємо спосіб реалізації методу відповідно до конкретного завдання виховання. Кожен метод реалізується шляхом здійснення методичних прийомів. Чим багатше запас методичних прийомів, тим ширше діапазон застосування методу.

Єдиної класифікації методів сімейного виховання не існує через різноманітні підходи до їхнього розгляду, тлумачення та характеристики.

Л. Галіцина пропонує таку класифікацію щодо налагодження процесу сімейного виховання [3, с. 13–16]:

1. Традиційні методи: методи усвідомлення сімейних цінностей, загальною особливістю яких є вербальність, оскільки їх джерелом виступає слово: бесіда, розповідь, приклад, переконання, навіювання, що є своєрідним діалогом між вихователем і учнем, у процесі якого здійснюється обмін думками, ідеями, цінностями; методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки: тренування, доручення, вимога, примушування та включення дітей у різні види діяльності, що базуються на практичній діяльності вихованців; методи стимулювання діяльності й поведінки, які покликані регулювати, коригувати і стимулювати діяльність і поведінку дитини: довіра, докір, благословення, осуд, заохочення і покарання.

2. Інтерактивні методи сімейного виховання, як правило, припускають моделювання реальних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем, рольові ігри. Тим самим означені методи якнайбільше сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню сімейних цінностей, створюють атмосферу співробітництва, взаємодії, гармонії, дають змогу стати вихователям дійсними лідерами для учнів, а не авторитарними вихователями. До цієї групи методів відносимо: імітаційні (методи діалогічної взаємодії з метою обміну матеріальними та духовними цінностями (наприклад, відверті бесіди і розмови з дитиною, вправи); пізнавальні (методи пізнавальної взаємодії батьків і дітей із метою отримання нових знань, їх систематизації, творчого вдосконалення вмінь і навичок (наприклад,

«мозковий штурм», творчий аналіз результатів спільної діяльності, ігрові ситуації); мотиваційні (методи діалогічної взаємодії вчителів і дітей, за допомогою яких кожен визначає власну позицію у ставленні до розподілу сімейних обов'язків, до окремих членів сім'ї, батька чи матері, самого себе); регулятивні (методи, завдяки яким встановлюються та приймаються певні правила діалогічної взаємодії вихователя і учня (наприклад, розподіл обов'язків у групі), саморегуляція (дитина повинна вчитися керувати своїм фізичним та емоційним станом, самокорекція).

Однак класифікація названих методів є досить умовною, оскільки жоден із них не є універсальним, оптимальність виховного процесу досягається через комплексне і системне застосування всіх означених методів, які можуть частково переплітатися і взаємодоповнюватися.

Аналіз наукової літератури щодо класифікації методів виховання свідчить, що найбільш оптимальним є варіант їх поділу на такі групи: методи безпосереднього виховного впливу; методи опосередкованого виховного впливу; методи самовиховання [4].

Перелічені класифікації відбивають різні сторони характеристики методів сімейного виховання майбутніх фахівців робітничих професій. Реалізація системи виховання учнів передбачає здійснення урахування специфіки сімейного виховання при застосуванні всієї сукупності методів виховання.

Виходячи з цього положення, ми дотримуємося такої класифікації методів виховання сімейних цінностей в учнів професійно-технічних навчальних закладів: перша група – методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів; друга група – методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки; третя група – методи стимулювання (педагогічної підтримки) діяльності та поведінки (Табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація методів виховання сімейних цінностей

Група методів	Зміст	Методичні прийоми
Методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів	Загальною особливістю є вербальність, оскільки їх джерелом виступає слово	Бесіда, розповідь, пояснення, лекція, позитивний приклад, переконання
Методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки	Впливають не тільки на свідомість, а й активізують вольові якості, перебудовують мотиваційну і почуттєву сфери діяльності в потрібному напрямі, сприяють виробленню позитивних навичок і звичок поведінки	Педагогічна вимога, громадська думка, тренування, привчання, створення виховних ситуацій, доручення
Методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців	Забезпечення педагогічної профілактики, тобто присікання та запобігання лихим думкам і злим крокам, надання простору для добрих помислів і благородних учинків	Змагання, заохочення, покарання

До методів різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів належать бесіда, розповідь, лекція, дискусія, позитивний приклад, пояснення, переконання.

Група методів організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки об'єднує такі методичні прийоми як педагогічна вимога, громадська думка, тренування, привчання, створення виховних ситуацій, доручення.

Змагання, заохочення, покарання є методами регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців.

Специфіка використання методів виховання сімейних цінностей зумовлена:

- підходами до вибору мети і задач виховання;
- змінами відносин у стилі й тактиці, морально психологічному кліматі професійно-технічного навчального закладу;
- особистісно-орієнтованим підходом виховання сімейних цінностей;
- особистісними якостями педагогічних працівників, які забезпечують реалізацію проекту, їхніми духовними і моральними цінностями та орієнтирами;
- досвідом педагогічних працівників, їхнім практичним вмінням реалізувати комплекс методів з урахуванням віку і психофізіологічних особливостей дітей.

Педагогічне керівництво виховною роботою, яка проявляється у вищезазначених формах і реалізується за допомогою визначених методів слід спрямовувати на формування особистісних якостей, що дає можливість учневі відчувати себе морально, соціально, політично та юридично дієздатним та захищеним.

Як підсумок, стверджуємо, що визначені форми і методи виховання сімейних цінностей будуть результативними тільки тоді, коли виконуватимуться такі основні умови:

- основою здійснення виховної роботи з учнями є особистісно-орієнтований підхід, який виступає невід'ємною складовою навчально-виховного процесу ПТНЗ;
- залучення учнів до активної різнобічної діяльності з урахуванням їх індивідуальних особливостей;
- дотримання принципів особистісного підходу у вихованні і врахування принципів реалізації проекту, до яких належать принципи гуманізації взаємин, визнання кожного учня особистістю, рефлексії, креативності, вибору, єдності виховання і життя учнівської молоді, народності, демократизації, гуманізації освіти, психологізації навчально-виховного процесу, диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу;
- створення позитивного морально-психологічного мікроклімату у професійно-технічному навчальному закладі;
- здійснення допомоги учням у самопідготовці до занять, оволодінні ними навичками саморегуляції і рефлексії;

- активна співпраця з батьками, громадськістю, представниками різних галузей;
- сприяння формуванню в учнів здорового способу життя, організації дозвілля та змістовного відпочинку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016/2017 навчальному році» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.imzo.gov.ua/2016/07/25/list-imzo-vid-25-07-2016-2-1-10-1828-pro-metodichni-rekomendatsiyi-z-pitan-organizatsiyi-vihovnoyi-roboti-u-navchalnih-zakladah-u-2016-2017-navchalnomu-rotsi>.
2. Гриньова В. С. Музикотерапія як складова здоров'язбережувальної технології виховання студентської молоді / В. С. Гриньова // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / гол. ред. М. І. Степаненко; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2015. – Вип. 16. – С. 20–28.
3. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – С. 8–16.
4. Кобильченко В. В. Формування особистості як психолого-педагогічна проблема / В. В. Кобильченко // Нові технології навчання. – 2001. – Вип. 31. – С. 3–12.
5. Комар О. Інтерактивна лекція як форма ознайомлення із інтерактивними технологіями у ВНЗ [Електронний ресурс] / О. Комар – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/380>.
6. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1990. – 415 с.
7. Осадченко Т. М. Засоби професійної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання / Т. М. Осадченко // Фізична культура дітей, підлітків, молоді та дорослого населення в сучасному світі : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, (Умань, 12 квітня 2014 р.) / [ред. кол. : Ярошинська О. О. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 73–80.
8. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник. / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / Лілія Сушенцева; за ред. Н. Г. Ничкало; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видав. дім, 2011. – 437 с.